

УДК 352.07.(1-2) (477)(091)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-34-47>**Заяць Діана,**

кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри публічного
управління та публічної служби Інституту
адміністрування, державного управління
та професійного розвитку Національного
університету «Львівська політехніка»

Zayats Diana,

Ph.D in Public Administration, Associate
Professor, Associate Professor at the
Department of Public Administration and Public
Service, Institute of Public Administration,
Governance and Professional Development at
Lviv Polytechnic National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0945-6971>✉ diana.d.zaiats@lpnu.ua**Лагойда Юрій,**

аспірант кафедри публічного управління
та публічної служби Інституту
адміністрування, державного управління
та професійного розвитку Національного
університету «Львівська політехніка»

Lahoida Yurii,

PhD student at the Department of Public
Administration and Public Service, Institute of
Public Administration, Governance and
Professional Development at Lviv Polytechnic
National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8074-1279>✉ yurii.v.lahoida@lpnu.ua

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ТЯГЛОСТІ ТРАДИЦІЙ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ТА ҐЕНЕЗА ТЕРМІНОЛОГІЇ

THE TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE: TRADITIONAL INFLUENCE IN HISTORICAL CONTEXT AND THE GENESIS OF TERMINOLOGY

Анотація. У статті досліджено сутність територіальної громади, її характеристики в різні історичні періоди, становлення та еволюцію інституту територіальної громади з часів Київської Русі дотепер, а також ґенезу термінології у цій сфері. Автори встановили форми організації громадського життя на локальному рівні в різні історичні періоди та особливості вирішення важливих питань місцевого значення.

Встановлено, що давніми прототипами сучасних територіальних громад були «верв» (Київська Русь), «копа», «волость» (литовсько-польський період), громада (XVI ст.), «община» (на землях України, які перебували у складі Російської імперії XIX – на початку XX ст.), «гміна» (західноукраїнські землі XIX – на початку XX ст.). Акцентовано, що для розвитку місцевого самоврядування важливу роль відіграло магдебурзьке право, яке надавалося містам. Суть його полягала в тому, що міське населення звільнялося від юрисдикції урядової адміністрації і отримувало самоврядування на корпоративній основі, а міщани мали свою власну громаду з власним судом на основі окремих для кожного міста привілеїв, наданих від власника населеного пункту.

У статті також досліджуються місцеві органи влади в різні історичні періоди та функції, якими вони були наділені. Зокрема дається характеристика таким формам тогочасного самоврядування як віче, копний суд, староста, вїт, «сходи», міські думи.

Зроблено висновки, що структура та функції територіальних громад у різні історичні періоди були різними, проте, загалом під територіальною громадою розумілася певна спільнота, яка відповідала тим чи іншим характеристикам залежно від історичної епохи.

Розуміння традиційних аспектів тяглості громадських спільнот в історичному контексті є необхідним для успішного впровадження сучасних моделей управління. Забезпечення підтримки та зв'язку з минулим може виявитися суттєвим фактором у сприйнятті та прийнятті змін.

Автори наголошують, що дослідження генези термінології є ключовим аспектом у забезпеченні зрозумілості та уніфікації відповідних термінів та понять, а зокрема «грумада», «староста». Це важливо для ефективної комунікації між владою, громадянами та експертним середовищем під час реалізації реформ у сфері місцевого самоврядування.

Авторами зазначено, що в Україні існують давні традиції територіальних громад, які значною мірою опираються на історичну пам'ять народу, майже не були перервані, якщо не рахувати відносно недовготривалого періоду радянської влади, яка все ж не змогла знищити самоврядні традиції українців.

Ключові слова: громада, територіальна громада, місцеве самоврядування, магдебурзьке право, староста.

Abstract. This article explores the essence of territorial communities, their characteristics across different historical periods, the formation and evolution of the territorial community institution from the times of Kyivan Rus to the present, as well as the genesis of terminology in this field. The authors identify forms of organizing community life at the local level in various historical periods and highlight the specifics of addressing important local issues.

It is established that ancient prototypes of modern territorial communities included «verv» (Kyivan Rus), «копа», «volost» (Lithuanian-Polish period), community (16th century), «obshchyna» (in territories of Ukraine under the Russian Empire in the 19th – early 20th century), and «gmina» (Western Ukrainian lands in the 19th – early 20th century). Emphasis is placed on the crucial role of Magdeburg law in the development of local self-governance, which was granted to cities. Its essence lay in urban populations being exempt from the jurisdiction of government administration and gaining self-governance on a corporate basis, with urban residents having their community and court based on specific privileges granted by the town's owner.

The article also explores local government bodies in different historical periods and the functions they were endowed with. In particular, a characterization is provided for forms of contemporary self-governance such as «viche», «kopny» court, «starosta», «vijt», «skhody», and city councils.

Conclusions are drawn that the structure and functions of territorial communities in different historical periods varied. However, in general, a territorial community was understood as a specific community that corresponded to certain characteristics depending on the historical epoch. Understanding the traditional aspects of community cohesion in a historical context is crucial for the successful implementation of modern management models. Providing support and connecting with the past can be a significant factor in the perception and acceptance of changes.

The authors state that the investigation of the genesis of terminology is a key aspect in ensuring clarity and standardization of relevant terms and concepts, particularly «community» and «starosta». This is important for effective communication between the government, citizens, and the expert community during the implementation of reforms in the field of local self-governance.

The authors note that Ukraine has ancient traditions of territorial communities, which largely rely on the historical memory of the people and were almost uninterrupted, except for the relatively short period of Soviet rule, which still could not eradicate the self-governance traditions of Ukrainians.

Keywords: community, territorial community, local self-government, Magdeburg law, starosta.

Постановка проблеми. На сучасному етапі державотворення України проблеми розвитку спроможних територіальних громад є критично важливими аспектами відновлення та розбудови нашої держави. Особливо актуальним є вивчення історичного контексту формування та розвитку громад. Аналіз тяглості традицій в історичному вимірі дозволяє краще зрозуміти сутність територіальних

громад, їхню роль та значення, яке вони мали в різні історичні періоди, та визначити основні риси та особливості, якими повинні бути наділені сучасні територіальні громади для ефективного їхнього функціонування та побудови стійкого соціального партнерства на місцевому рівні.

Дослідження генези термінології важливо для точного визначення ключових понять у зазначеній тематиці. Розкриття інтерпретацій термінів дозволяє створити єдиний мовний стандарт, що полегшує комунікацію між владою, громадянами та експертами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням правового статусу, теоретичних та практичних аспектів становлення, розвитку та функціонування територіальних громад займалися багато вітчизняних дослідників, зокрема: В. Бабаєв, М. Баймуратов, О. Батанов, І. Бодрова, В. Борденюк, І. Борденюк, П. Ворона, П. Гураль, М. Гірняк, В. Дрешпак, І. Дробот, І. Дробуш, І. Ковалевич, І. Козюра, І. Коліушко, М. Корнієнко, В. Кравченко, В. Куйбіда, В. Мамонова, Ю. Молодожен, Г. Монастирський, Ю. Наврузов, В. Новик, М. Орзіх, О. Панухник, О. Петришин, М. Пухтинський, С. Серьогін, А. Ткачук, Ю. Тодика, Ю. Шаров та ін.

Окремі історичні аспекти функціонування територіальних громад на українських землях досліджували у своїх працях О. Антонюк, Я. Баран, М. Бедрій, Н. Білоус, Ю. Боднарчук, Л. Бойко, А. Босяцкий, І. Верховцева, О. Головка, В. Греченко, Р. Губань, А. Гурбик, Б. Даниленко, Л. Євтушенко, В. Завгородня, Н. Захарчин, О. Заяць, М. Капраль, Ю. Кириченко, Ю.-М. Козак, В. Корольова, М. Котульський, І. Лісна, Ю. Максименко, В. Мусієнко, Х. Моряк-Протопопова, І. Петров, В. Питльована, С. Серьогіна, І. Скочиляс, С. Третяк, М. Шульга та ін.

Метою статті є дослідження сутності територіальної громади, її характеристик в різні історичні періоди, становлення та еволюції інституту територіальної громади з часів Київської Русі дотепер, а також генези термінології у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територіальна громада – невід’ємна складова сучасного українського ефективного самоврядування, має давню традицію, спадковість і континуїтет на українських землях від найдавніших часів. Уже населення Київської Русі створювало форми громадського життя з елементами самоврядування та вирішення важливих питань свого життя на локальному рівні. Тоді фактично роль територіальної громади виконувала «верв», яка включала в себе самостійних господарів певного населеного пункту чи навіть кількох поселень. Це слово згадувалося вже у видатній пам’ятці давнього права – «Руській Правді», а також, дещо згодом, у південних слов’ян – хорватів на території Далматії (у т. зв. Полицькому статуті) [1, с. 43].

Як зазначає правознавець М. Бедрій, «верв не лише здійснювала самоврядування та судочинство на певній території, але й забезпечувала чинність існуючих правових звичаїв, а також формувала нові» [2, с. 40]. Важливим було теж поняття колективної (групової) відповідальності верві за злочини, скоєні на її території. В основі верві початково лежала, можливо, родова спорідненість, однак зараз прийнято вважати, що все таки верв відповідала територіальній громаді, тобто спільноті, об’єднаній за територіальним принципом. Зрештою, сам термін походив від слова «мотузка» (вірьовки, досі є слово «вервиця»), якою вимірювали земельну територію локальної спільноти [3, с. 288]. На чолі верві стояв вервний староста [4, с. 19–20]. Деякі дослідники (наприклад, О. Антонюк) визначають «верви» як прототипи сучасної територіальної громади, наділені певними функціями з управління місцевими територіями [5, с. 186].

Органом влади верві було віче – своєрідні народні збори [4, с. 20], вияв прямого народовладдя [6, с. 128]. Віча могли вирішувати широкий спектр проблем, включно із закликанням князя чи його вигнання, що до певної міри нагадує сучасний феномен «Майдану». Також віче мало значні права у сфері законодавства. Київські віча 1068 р., 1146–1147 рр. висували вимоги щодо заміни воєвод та інших посадовців [7, с. 27]. Вічеві традиції надовго пережили часи княжої України і до них українська громадськість відкликала ще дуже довго – так, у 1880 р. у Львові було скликане народне віче українців («русинів»), яке підготувало реферат про становище української нації в Австро-угорській імперії, а восени 1918 р. відбулося знамените Буковинське віче, яке ухвалило рішення про вхід Північної Буковини до складу Української держави [8, с. 57]. Звісно, тут не йшлося про віче як орган локальних територіальних громад, а як про волевиявлення цілий регіональних спільнот українців. Однак ці два приклади є знаменними як демонстрація тривалості пам'яті про давні українські самоврядні інституції.

Із занепадом державності давньоукраїнських («давньоруських») князівств та переходом наших земель під чужоземне панування – Польської Корони та Великого Князівства Литовського, традиції територіальних громад не припинили свого існування, а навпаки набули подальшого розвитку у різноманітних формах. Так, у тісному зв'язку зі згаданю давньоруською «верв'ю» стояла копа («вервні та копні суди перебували в тісному генетичному зв'язку між собою»), яку М. Бедрій також трактує як різновид територіальної громади, зазначаючи, що копа у пізніші часи означала фактично те ж, що у давні часи називали «верв'ю», а до того ж дослідник звертає увагу на синонімічність слів «громада» і «копа» у словацькій мові і на аргументи П. Куліша, який вважав ці терміни синонімами і в українській мові [2, с. 40; 9, с. 40].

Правда, діяльність копи з часом переважно звелася здебільшого до судових функцій. Рішення копних судів опиралися на звичаєве право, хоча зрідка могли посилатися і на офіційні документи (на кшталт Литовського статуту), і називалися «декретами» або «сказаннями». Вони могли бути як усними, так і письмовими [10, с. 63]. М. Бедрій зазначає, що «як громадський орган, копний суд формувала територіальна громада, а не держава», яка проте могла вислати для нагляду за перебігом засідань свого представника – «вижа» або «самовидця» [11, с. 28]. Копи і її суд проіснували досить довго. З XVIII ст. офіційна влада могла подекуди не визнавати рішень копних судів вважаючи їх актом самосуду (особливо на території Галичини) [9, с. 145]. Однак тим не менше, в багатьох місцях копа проіснувала аж до другої половини XIX ст., навіть попри те, що не визнавалася новими законодавчими актами [9, с. 151].

Копи була далеко не єдиним аналогом територіальної громади у часи литовсько-польського панування. Існувало ще поняття волості, яка своїми коріннями сягає часів Київської Русі, але як зазначе Р. Губань, це поняття постійно еволюціонувало і трансформувалося – у давні часи «волость» могла бути синонімом невеликого князівств, удільної землі, до якої входило кілька вервей, а з часом волость почала означати тогочасні територіальні громади [12, с. 31]. Волосне управління очолював волосний староста (інколи його називали старцем). Його обирали жителі волості – «волощани», які користувалися довірою і повагою [12, с. 24]. Староста збирав волощан на віча, куди, як правило, приходили всі голови господарств, де вони обговорювали важливі місцеві питання, наприклад сплату податків (вони накладалися на волость в цілому), розпорядження спільними коштами, розмежування територій, розглядали також

кримінальні справи. А. Гурибик звернув увагу, що в XVI ст. такі збори жителів все частіше в історичних джерелах називалися копою [12, с. 28–29]. Тобто фактично відбувалася дифузія між двома типами локальних спільнот.

Волосна громада була прив'язана до чітко визначеної території, яка охоплювала окремі ділянки, господарства, орні землі, землі загального волосного користування, а також цілинні ділянки. З часом великі за розмірами волосні громади редукувалися до окремих сіл. Але не були рідкістю і випадки, коли деякі волості включали до десятка сіл, які мали спільного власника. Тобто могло бути центральне село, яке давало назву волості, і ще кілька присілків чи невеликих сіл (таке бувало у Галицькій землі в XIV ст.) [12, с. 74–75]. Можна звернути увагу, що це нагадує пізніші великі (об'єднані) територіальні громади.

Якщо верв, копа чи волость були територіальними об'єднаннями рівня, які мали давнє місцеве – українське (руське) походження і були поширеними переважно в сільській місцевості, то не менший вплив на формування традицій місцевого самоврядування і, відповідно, територіальних громад, справили й інституції, які прийшли на українські землі зі заходу, з Центральної Європи, і були органічно прийняті українським суспільством. Мова тут, звичайно, йде про поняття громади у магдебурзькому праві (званому інколи ще «німецьким правом»).

Суть магдебурзького права полягала в тому, що міське населення звільнялося від юрисдикції урядової адміністрації і отримувало самоврядування на корпоративній основі, а міщани мали свою власну громаду з власним судом на основі окремих для кожного міста привілеїв, наданих від власника населеного пункту [13, с. 98–99]. Магдебурзьке право надавалося українським містам ймовірно ще в княжі часи. Вважається, що першим українським містом (яке, правда, зараз знаходиться не у складі сучасної України, а на території Польщі) був Сянок, якому воно було надане у 1339 р. Загалом прийнято вважати, що далі таке право спеціальними королівськими привілеями отримували Львів (1356 р.), Кам'янець-Подільський (1372 р.) та багато інших міст. Столичний колись Київ отримав магдебурзьке право аж у 1494 р. [14, с. 362].

Однак далеко не всі ці дати варто вважати однозначно початком існування магдебурзького права в містах. Є чимало аргументів і на користь того, що велика частина згаданих привілеїв були повторними наданнями магдебурзького права (підтвердженнями давнього стану речей), і такі міста, як Володимир, Сянок чи Львів могли мати значно давніші акти запровадження магдебурзького права – ще в княжі часи (просто відповідно привілеї не збереглися до наших днів) [15, с. 11–17]. Як би там не було, однак саме під польською та литовською владою на українських землях пішов стрімкий процес поширення магдебургії. У містах остаточно формувалися громади з різним комплексом прав та різною самоврядністю, адже магдебурзьке право надавалося кожному окремо взятому місту у вигляді специфічного, характерного лише для цього населеного пункту комплексу прав та обов'язків.

Міська громада великих міст мала, як правило, більші права, менша – скромніші. Кожне місто мало своє т. зв. «громадянство», яке відрізнялося від інших міст [16, с. 56]. Громада кожного окремо взятого міста мала свій комплекс королівських привілеїв, які формували унікальну комбінацію прав та обов'язків її міщан-громадян. Фактично, зібрання привілеїв було прообразом майбутніх статутів територіальних громад. Головним органом місцевого самоврядування була міська рада, через яку громада вирішувала свої основні питання соціального, культурного чи навіть політичного життя, займалася податками,

доглядом за міською інфраструктурою, будівництвом та комунальним господарством. На чолі громади в багатьох містах стояли бурмистри. Наприклад, у Львові їх було три [17, с. 17]. Війт у деяких великих королівських містах очолював лише міський суд – «лаву» (так було в тих містах, де громади викупили право на війтівство у свою власність), а в багатьох менших існував так званий «дідичний війт», який фактично був головною особою у населеному пункті та впливав на діяльність міської ради та лави [18, с. 7]. Саме слово «війт» прийшло до нас разом із польським пануванням і має німецьке походження (від нім. слова «Vogt», яке своєю чергою походить від латинського «vocatus» / «advocatus» – «покликаний на допомогу») [19, с. 35].

Громада міста теоретично вважалася власницею всіх земельних володінь, які були надані місту його власниками. У великих містах її юрисдикція поширювалася і на групу сіл, які були передані королями у власність місту. Однак, на відміну від пізніших «збірних» або «об'єднаних» громад, мешканці цих сіл були «підданими» міста і аж ніяк не членами міської громади. Громада Львова взагалі мислила себе як певну міні-республіку або локальну модель Речі Посполитої (зрештою останній термін і є польським перекладом з латинської «республіки») – тому в давніх джерелах неодноразово траплялися записи на кшталт «Львівської республіки» чи «Львівської Речі Посполитої» [20, с. 34], а дослідниця Л. Харевичова вважала це проявом локальної гордості та міщанської пихи [21, с. 9]. Але такі форми самоусвідомлення були характерні лише для найбільших українських міст. Функціонування територіальних громад малих містечок було значно скромнішим.

Уже з XVI ст. поступово з'являється сучасний термін – «громада», який у джерелах виступає як кирилицею (в українських текстах) – «громада», «гъромада», «кгромада», так і латинкою (у польських текстах) – *gromada* або, рідше, *hromada*. Воно тоді означало як просто юрбу, натовп, аморфне об'єднання людей або зібрання людей на віче, так і досить чітке територіальне (поземельне) об'єднання мешканців одного чи кількох населених пунктів: «громада з Дорогошева» (1565 р.), «громада Фолварска» (1606 р.), «село и кгромада Илинки» (1649 р.) тощо [22, с. 92–93]. Ціла громада, зокрема, могла видавати документи (свідоцтва) для інших людей, зокрема й для шляхти – наприклад, громада села Жерева (*mu, cała gromada ze wsi Żerewa*) на Київщині видала свідоцтво у певних справах пану Юрію Карлу Мількевичу в 1693 р. [23, с. 274–275]. Також громади активно займалися виділенням земельних ділянок. Наприклад, візитація церков міста Городенки 1733 р. згадує, що тамтешній парох має земельні ділянки поміж членами громади і стільки може собі взяти землі, скільки йому захоче громада виділити (*grunta ma między gromadą, tyle bierze, yle łaska gromady*) [24, с. 196].

Коли Річ Посполита була поділена між сусідніми країнами (1772, 1793 і 1795 рр.), то українські землі відійшли до Австро-Угорської та Російської імперій. Якщо говорити про «підросійські» території України, то на території Гетьманщини певний час загалом продовжувала діяти система самоврядування, подібна до Речі Посполитої (далі функціонувало магдебурзьке право у містах та копа по селах). Але відколи Гетьманщина та Річ Посполита були ліквідовані, це супроводжувалося паралельним обмеженням прав місцевого населення, особливо селянства, яке зазнавало закріпачення (від 1783 р, хоча у Західній Україні австрійський уряд навпаки звільняв селян від кріпосної залежності). Також на території України у складі Російської імперії скасовували магдебурзьке право

(1831 р., найдовше затрималося у Києві – до 1835 р.). Усе це не могло позначитися на самоврядності та особистих свободах місцевого населення.

Фактично, якщо говорити про певні аналоги територіальних громад українських поселень під владою Росії, то доводиться обмежитися радше до т. зв. сільських общин. Тут варто оговорити термінологічні особливості. Один з дослідників давніх територіальних громад А. Гурбик дійшов висновку, що хоча в науковій літературі під російським впливом сформувалася практика використання слова «община», то воно все ж «є для України штучним, механічно перенесеним з російських джерел» і тому краще використовувати термін «громада» [25, с. 3]. Однак його спостереження цілком слушні для литовсько-польської доби, а натомість для тих земель України, які перебували у XIX – на початку XX ст. у складі Російської імперії, слово «община» все ж, напевно, є також прийнятним з огляду на перебування у російському адміністративно-державному та правовому полі.

Якщо раніше общини на цих землях існували на звичаєвому праві, то з часом почали перетворюватися на інститути вотчинного та державного права. Організація селян у юридично оформлені сільські общини спочатку пройшла стосовно до т. зв. «державних селян» (тих, що з певних причин не були закріпачені) під час реформи графа П. Кісельова 1837–1841 рр.), а після селянської реформи і скасування кріпацтва у 1861 р. ця практика була поширена на решту селянства. Відповідно були утворені сільські й волосні громади селян, котрі організовували зібрання – «сходи», на яких вирішували актуальні питання місцевого життя засобами прямої (на сільському рівні) та представницької (на волосному рівні) демократії [26, с. 10].

Однак це, радше, був формально-декларативний бік справи. У дійсності, як зазначає польський дослідник М. Котульський, такі зібрання відбувалися рідко і не мали суттєвого значення, вони повністю залежали від урядових властей і така громада-община була радше адміністративною, ніж самоврядною одиницею [27, с. 135]. Реформа не допомогла і селянство переживало чергову кризу. У 90-х рр. XIX ст. царський уряд намагався внести низку змін для порятунку общин, зокрема вводилася заборона відчужуваності селянських наділів (1893 р.), але парадоксально це зменшувало економічну свободу окремих селян, робило їх залежними від волі цілої сільської громади і, паралельно, ніяк не перешкоджало концентрації землі в руках окремих підприємливих індивідів [28, с. 385]. Зрештою, общинне землеволодіння було архаїчним і неефективним та стало одною з причин Столипінської реформи, розпочатої у 1905 р. [29, с. 72]. Її наслідком було скасування обов'язкових форм земельної общини і сприяння у виході з общин та отриманні землі у повну власність. Загалом варто погодитися з думкою, що російська селянська община була штучно насаджена царським режимом, не мала на наших землях історичних коренів [29, с. 82].

Що стосується міщанських громад, тут справа пішла ще інакше. Міські думи, які були запроваджені від 1785 р., були радше виконавчими органами при канцеляріях губернаторів [30, с. 22]. Міська реформа Олександра II 1870 р. («Городове положення» або ж «Міське положення») мали перетворити думи на більш самоврядні інституції. Попри те, що ця реформа була загалом прогресивним кроком на той час, сприяла більшій самостійності у веденні міського господарства, давала виборче право незалежно від стану і т.д., однак органи міського самоврядування далі постійно відчували державний контроль та втручання, а їхня діяльність була обмежена до питань благоустрою та міського господарства [30, с. 23]. Позитивні зрушення реформи 1870 р. були суттєво

знецінені контрреформами 1890-х рр., коли було, зокрема прийняте нове «Міське положення» (1892 р.), за яким вплив губернатора на міські справи посилювався ще більше [31, с. 19]. Загалом можна лише з великим перебільшенням говорити про те, що в Україні під владою Росії існували ефективні територіальні громади з достатнім рівнем самоврядності та локальної самосвідомості, навіть якщо порівняти їх з більш архаїчними формами територіальних громад давнього магдебурзького права.

На західноукраїнських землях багато процесів були до певної міри схожими з Великою Україною. Австрійський уряд так само почав скасовувати магдебурзьке право і навіть зробив це швидше, ніж у Росії, – у 1786 р., а міське самоврядування було суттєво обмежене [32]. Громади почали називатися «гмінами», що походило від німецького відповідника такої спільноти – «Gemeinde» [33, с. 95].

До відновлення діяльності територіальних громад у нових умовах дійшло після революційних подій 1848–1849 рр. Громади (гміни) у березні 1849 р. отримали право набувати земельну власність, хоча вони так і не отримали нормотворчих повноважень [34, с. 70]. Подальшого розвитку цей процес набув завдяки Закону про громади (Устава гмінна, 1862 р.), яка мала рамковий характер. Вона лише формувала загальні принципи організації громад, а всі деталі залишала на розсуд автономних законодавчих органів «коронних країв» [35, с. 75]. На основі Закону 1862 р. було прийнято закон 1866 р., який визначав два види членства в громаді: громадяни та співгромадяни (особи, які не належали до громади, але мали в ній нерухомість або провадили підприємницьку діяльність і платили з цього податок) [36, с. 21].

Під формально-правовим оглядом, не було поділу на сільські та міські громади, хоча певну специфіку мали т. зв. «столичні» міста. На території Галичини діяли одиничні гміни (тобто такі, що склалися з одного населеного пункту), хоча бували й винятки, коли до гміни входило по кілька населених пунктів [35, с. 76]. Нормотворчістю займалися гмінні ради. На чолі сільської громади стояв вїйт та кілька присяжних (асесорів). У столичному місті Львові на чолі громади стояв президент міста із заступниками та 20 радниками, а в інших відносно великих містах ці функції виконували бурмистр з асесорами [27, с. 23]. У 1889 р. було прийнято закон, який регулював гмінний устрій для 30 більших галицьких міст, а закон 1896 р. поширив гмінний устрій на інші галицькі міста [37, с. 11–12]. Спочатку великі міста, а потім й інші отримали право схвалювати статuti власних територіальних громад. Перед початком Першої світової війни цим правом скористалося аж 140 міст [38, с. 145]. До власних повноважень гміни передовсім належало розпорядження власними фінансами, а до делегованих – підтримання правопорядку, догляд за парками та цвинтарями тощо [34, с. 70].

Домінування в Галичині (на відміну від інших, польських, земель колишньої Речі Посполитої) одиночних гмін, які охоплювали лише один населений пункт, мало негативний вплив на розвиток громад, оскільки багато з них просто не були спроможними діяти ефективно як надто малі. З переходом Галичини до складу т. зв. Другої Речі Посполитої (відновленої після Першої світової війни Польської держави) виникла гостра потреба реформувати таку систему. Уже в 1919 р. у Сеймі розглядався законопроект, який мав на меті зробити територіальні громади об'єднаними (колективними, *zbiorowymi*) і уніфікувати гмінний устрій по всій Польщі. Але це було реалізовано щойно у 1933 р. [37, с. 13]. Одним з негативних моментів польського періоду порівняно з австрійським, було те, що якщо раніше

в органах ґмінної влади українців і поляків було приблизно порівну, то за Польщі українці серед очільників ґмін (війтів) були радше винятком [39, с. 16–17].

З приходом радянської влади, попри зовнішні та декларативні ознаки демократичності і самоврядування, ні про які справжні самоврядні територіальні громади говорити неможливо. Зрештою радянська модель передбачала відмову від традицій та історичної тяглості, а натомість була покликана будувати «новий світ» на руїнах старого. Чи не єдиним відкликанням до традицій громад дослідники вбачають у колгоспах, прообразом яких називають вищезгадану общину з часів Російської імперії, та й то ця традиція була притаманна більше для селян етнічно російських губерній і для України була радше чужою [40, с. 82]. Тому радянський період був радше своєрідним «розривом» у континуїтеті інституту територіальної громади. Однак з проголошенням Незалежності України, давні самоврядні традиції були відновлені в Конституції України, де (ст. 140, п.1) територіальна громада визначалася, «як жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста». Зі всіх історичних термінів було вибрано саме слово «громада», яке найбільше відповідало українському розумінню самоврядної спільноти, адже слова «верв», «копа» чи «волесть» давно вийшли з ужитку, слово «община» було радше російського походження, а «ґміна» – польсько-німецької етимології. Так само у 2015 р. було запроваджено адміністративну посаду старости, який покликаний представляти інтереси старостинських округів в укрупнених територіальних громадах. Чому було обрано саме термін «староста», а не наприклад не «війт»? Можливо, з тих же етимологічних міркувань. Перше слово цілком усталене в українській мові і має українську етимологію і тяглість з часів Київської Русі, тоді як «війт», має латинсько-німецько-польську ґенезу.

Висновки. Питання тяглості традицій в історичному контексті та ґене́за термінології відіграють значну роль у формуванні та розвитку сучасної системи місцевого самоврядування. Структура та функції територіальних громад у різні історичні періоди були різними, проте, загалом під територіальною громадою розумілася певна спільнота, яка відповідала тим чи іншим характеристикам залежно від історичної епохи. Розуміння традиційних аспектів тяглості громадських спільнот в історичному контексті є необхідним для успішного впровадження сучасних моделей управління. Забезпечення підтримки та зв'язку з минулим може виявитися суттєвим фактором у сприйнятті та прийнятті змін.

Дослідження ґене́зи термінології виявляється ключовим аспектом у забезпеченні зрозумілості та уніфікації відповідних термінів та понять, зокрема, «громада», «староста». Вивчення та пояснення термінів, наповнення їх відповідним змістом допомагає уникнути непорозумінь та сприяє ефективній комунікації між владою, громадянами та експертним середовищем під час реалізації реформ у сфері місцевого самоврядування.

Узагальнивши результати дослідження, загалом можна констатувати, що в Україні є давні традиції існування територіальних громад, які значною мірою опираються на історичну пам'ять народу, майже не були перервані, якщо не рахувати відносно недовготривалого періоду радянської влади, яка все ж не змогла знищити самоврядні традиції українців.

У кінцевому підсумку, висновки цього дослідження свідчать про необхідність подальших наукових розвідок із зазначеної теми, а також вказують на важливість збереження балансу між збереженням традицій та впровадженням новаторських підходів у розвитку територіальних громад в Україні.

Список використаних джерел:

1. Баран Я.В. Слов'янська община. Чернівці, 2004. 192 с.
2. Бедрій М.М. Верв у Київській Русі: самоврядування і право. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2011. Вип. 54. С. 39–55.
3. Головка О.М., Греченко В.А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у XIX – на початку XX ст. Харків: Константа, 2018. 472 с.
4. Боднарчук Ю. Культурологічний аспект у соціальних комунікаціях системи управління ранньофеодальної держави Київська Русь. *Вісник книжкової палати*. 2021. № 8. С. 17–23.
5. Антонюк О.М. Історико-правові передумови здійснення реформи децентралізації публічної влади в Україні. *Інформація і право*. 2021. №2 (37). С. 183–190.
6. Козак Ю.-М. Р. Історія легітимації державної влади як явища державно-правової дійсності на історичних землях України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1-2. С. 126–145.
7. Серьогіна С.Г. До витоків місцевого самоврядування та державного будівництва в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр.* Харків, 2019. Вип. 37. С. 16–36.
8. Третяк С.М. Віче як один із інститутів громадянського суспільства сучасної України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 9-1. С. 56–58.
9. Бедрій М. Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст. Львів, 2014. 264 с.
10. Лісна І.С. Копне судочинство в Україні та особливості його здійснення. *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. Вип. 3. С. 62–68.
11. Бедрій М.М. Державний нагляд за здійсненням копного судочинства на українських землях у XIV-XVIII ст. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2010. Вип. 2. С. 26–34.
12. Губань Р. Волость як адміністративно-територіальна одиниця. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 6. С. 31–35.
13. Дорошенко Д. Нарис історії України. Львів, 1991. 349 с.
14. Кириченко Ю.М. Поширення Магдебурзького права та його особливості в містах України. *Форум права*. 2011. № 4. С. 361–366.
15. Капраль М. Привілей 1356 року як повторне надання магдебурзького права для міста Львова. *Львів: місто – суспільство – культура: зб. наук. праць / ред. М. Мудрий*. Львів, 1999. С. 11–17.
16. Заяць О. Громадяни Львова: правовий статус, склад, походження. Київ; Львів, 2012. 592 с.
17. Зубрицький Д. Хроніка міста Львова. Львів, 2002. 602 с.
18. Білоус Н.О. Луцьке вйтівство в XV–XVII ст.: характеристика інституту та персоналії урядників. *Український історичний журнал*. 2015. № 4. С. 4–22.
19. Максименко Ю.П. Теоретико-правові засади системи стримувань і противаг у діяльності органів місцевого самоврядування. *Дис. канд. юр. наук*. Київ, 2023. 273 с.
20. Заяць О.А. Негативні явища в міській торгівлі Львова XVII ст. крізь призму скарг поспільства. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2015. № 2. С. 31–55.
21. Charewiczowa Ł. Historiografia i miłośnictwo Lwowa. Lwów, 1938. 290 s.
22. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 2000. Вип. 7 (Г-Д). 255 с.
23. Архив Ю.ЗР. [Архив Югозападной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов высочайше учрежденною при Киевском Военном, Подольском и Волынском генералгубернаторъ. Частина III. Акты о казаках. (1649-1716) К., 1868. Том 2]. С. 274–275.
24. Сkochиляс І. Генеральна візитація Львівської єпархії 1726–1733 років: зміст та структура опису. *Україна в минулому: зб. стат.* Львів, 1996. Вип. 9. С. 186–203.
25. Гурбик А. Еволюція соціально-територіальних спільнот в середньовічній Україні (волость, дворище, село, сябринна спілка). Київ, 1998. 319 с.

26. Верховцева І. Самоврядування сільських обивателів українських губерній другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: уроки для сьогодення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. № 4. 2022. С. 8–15.
27. Kotulski M. Samorząd terytorialny w dwudziestoleciu międzywojennym. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*. 2019. Vol. 327. S. 129–153.
28. Петров І.Ю. Сільська община в проектах ліберальної інтелігенції Харкова. 1861–1904. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Історія*. 2008. № 816. Вип. 40. С. 381–392.
29. Шульга М.В., Даниленко Б.В. Столипінська аграрна реформа та сучасна земельна реформа на теренах України: порівняльно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2020. Вип. 62. С. 71–86.
30. Євтушенко Л.Е. Органи державної влади й міського самоврядування: проблеми взаємодії в умовах міської реформи 1870 року. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2009. Т. 122. Вип. 109. С. 21–26.
31. Корольова В.В. Міська реформа 1870 року в оцінці Іллі Шрага. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 63. С. 17–20.
32. Питльована В.П. Організація місцевого управління на Галичині у складі Австрії (1775-1848рр.). URL: [http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/4378/1/Організація місц. управл. на Галичині у складі Австрії.pdf](http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/4378/1/Організація_місц._управл._на_Галичині_у_складі_Австрії.pdf) (дата звернення: 12.08.2023).
33. Завгородня В.М. Правові засади гмінного самоврядування в Республіці Польща. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2. С. 93–98.
34. Моряк-Протопопова Х. Становлення у Галичині органів місцевої влади і самоврядування у 1772–1918 роках. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Вип. 64. С. 64–78.
35. Bosiacki A.O. koncepcjach samorządu terytorialnego w południowej Polsce z perspektywy historycznej. *Wybory samorządowe w kontekście mediów i polityki / pod red. M. Magoskiej*. Kraków, 2008. S. 73–82.
36. Бойко Л.М. Правовий статус сільської громади за Законом австрійського уряду від 5 березня 1862 року. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей*. 2018. Вип. 46. С. 15–26.
37. Захарчин Н. Нормативно-правові передумови реформування гмінного устрою в Галичині у 20–30-х рр. ХХ століття. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць*. Львів, 2021. № 1 (29). С. 10–16.
38. Євдокимов В.В. Апарат управління Галичиною в умовах утвердження конституційних норм Австро-Угорщини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 2. С. 143–146.
39. Захарчин Н. Функціонування органів територіального самоврядування у гмінах Львівського повіту в 30-х рр. ХХ століття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 33. С. 16-18.
40. Мусієнко В.Є. Критерії соціальної стратифікації колгоспного селянства України у 30-і роки ХХ ст. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. № 2. С. 82–88.

References:

1. Baran Ya.V. (2004). Slovianska obshchyna [Slavyansk commune]. Chernivtsi [in Ukrainian].
2. Bedrii, M.M. (2011). Verv u Kyivskii Rusi: samovriaduvannia i pravo [Verv in Kyivan Rus: self-government and law]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: «Yurydychni nauky» – Bulletin of Lviv University. Series: «Legal Sciences»*, 54, 39–55 [in Ukrainian].
3. Holovko, O.M. & Hrechenko, V.A. (2018). Pravo Kyivskoi Rusi v doslidzhenniakh vchenykh universytetiv na terenakh Ukrainy u KhKh – na pochatku KhKh st. [Law of Kyivan Rus in the researches of academic universities on the territory of Ukraine in the 19th – at the beginning of the 20th century]. Kharkiv: Konstanta [in Ukrainian].
4. Bodnarchuk, Yu. (2021). Kulturolohichniy aspekt u sotsialnykh komunikatsiakh systemy upravlinnia rannofeodalnoi derzhavy Kyivska Rus [Cultural aspect in social communications of the management

- system of the early feudal state Kyiv Rus]. *Visnyk knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 8, 17–23 [in Ukrainian].
5. Antoniuk, O.M. (2021). Istoryko-pravovi peredumovy zdiisnennia reformy detsentralizatsii publichnoi vlady v Ukraini [Historical and legal prerequisites for the implementation of the reform of decentralization of public power in Ukraine]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 2 (37), 183–190 [in Ukrainian].
 6. Kozak, Yu.-M.R. (2018). Istoriia lehytymatsii derzhavnoi vlady yak yavnyshcha derzhavno-pravovoi diisnosti na istorychnykh zemliakh Ukrainy [The history of the legitimation of state power as a phenomenon of state-legal reality in the historical lands of Ukraine]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava – Philosophical and methodological problems of law*, 1-2, 126–145 [in Ukrainian].
 7. Serohina, S.H. (2019). Do vytokiv mistsevoho samovriaduvannia ta derzhavnoho budivnytstva v Ukraini [To the origins of local self-government and state construction in Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia – State construction and local self-government*, 37, 16–36 [in Ukrainian].
 8. Tretiak, S.M. (2014). Viche yak odyin iz instytutiv hromadianskoho suspilstva suchasnoi Ukrainy [Viche as one of the civil society institutions of modern Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 9-1, 56–58 [in Ukrainian].
 9. Bedrii, M. (2014). Kopni sudy na ukraïnskykh zemliakh u XIV–XVIII st. [Kopny courts on Ukrainian lands in the 14th–18th centuries]. Lviv [in Ukrainian].
 10. Lisna, I.S. (2017). Kopne sudochnystvo v Ukraini ta osoblyvosti yoho zdiisnennia [Criminal justice in Ukraine and peculiarities of its implementation]. *Konstytutsiino-pravovi akademichni studii - Constitutional and legal academic studies*, Vyp. 3, pp. 62-68 [in Ukrainian].
 11. Bedrii, M.M. (2010). Derzhavnyi nahliad za zdiisnenniam kopnoho sudochnystva na ukraïnskykh zemliakh u XIV–XVIII st. [State supervision of the implementation of criminal justice on Ukrainian lands in the XIV–XVIII centuries]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii yurydychna - Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal series*, Vyp. 2, pp. 26-34 [in Ukrainian].
 12. Huban, R. (2013). Volost yak administratyvno-terytorialna odynytsia [Volost as an administrative-territorial unit]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy - Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, vol. 6, pp. 31-35 [in Ukrainian].
 13. Doroshenko, D. (1991). Narys istorii Ukrainy [Essay on the history of Ukraine]. Lviv [in Ukrainian].
 14. Kyrychenko, Yu.M. (2011). Poshyrennia Mahdeburzkoho prava ta yoho osoblyvosti v mistakh Ukrainy [The spread of Magdeburg law and its peculiarities in the cities of Ukraine]. *Forum prava - Law forum*, vol. 4, pp. 361-366 [in Ukrainian].
 15. Kapral, M. (1999). Pryvilei 1356 roku yak povtorne nadannia mahdeburzkoho prava dlia mista Lvova [The privilege of 1356 as a re-granting of Magdeburg law for the city of Lviv]. *Lviv: misto – suspilstvo – kultura: zb. nauk. prats - Lviv: city - society - culture: coll. of science works* / red. M. Mudryi. pp. 11-17 [in Ukrainian].
 16. Zaiats, O. (2012). Hromadiany Lvova: pravovyi status, sklad, pokhodzhennia [Citizens of Lviv: legal status, composition, origin]. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].
 17. Zubrytskyi, D. (2002). Khronika mista Lvova [Chronicle of the city of Lviv]. Lviv [in Ukrainian].
 18. Bilous, N.O. (2015). Lutske viitivstvo v KhV–KhVII st.: kharakterystyka instytutu ta personalii uriadnykiv [Lutsk voivodship in the 15th–17th centuries: characteristics of the institution and the personality of the rulers]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal - Ukrainian historical magazine*, vol. 4, p. 4-22 [in Ukrainian].
 19. Maksymenko, Yu.P. (2023). Teoretyko-pravovi zasady systemy strymuvan i protyvah u diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Theoretical and legal foundations of the system of checks and balances in the activities of local self-government bodies]. *Dys. kand. jur. nauk*. Kyiv [in Ukrainian].

20. Zaiats, O.A. (2015), Nehatyvni yavvyshcha v miskii torhivli Lvova XVII st. kriz pryzmu skarh pospilstva [Negative phenomena in the city trade of Lviv in the 17th century. through the prism of society's complaints]. *Istoriia torhivli, podatktiv ta myta - History of trade, taxes and customs*, vol. 2, pp. 31-55 [in Ukrainian].
21. Charewiczowa, Ł. (1938), *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*. Lwów, 290 p. [in Polish].
22. *Slovník ukraínskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.* [Dictionary of the Ukrainian language of the XVI - first half of the XVII centuries], Lviv, 2000. Vyp. 7 (H-D). 255 p. [in Ukrainian].
23. Arkhyv, Yu.ZR. Arkhyv Yuhozapadnoi Rossyy, yzdavaemyi Vremennoiu kommysseyeu dlia razbora drevnykh aktov vysochaishe uchrezhdennoiu pry Kyevskom Voennom, Podolskom y Volynskom heneralhubernatorŭ. Chastyna III. Akty o kazakakh. (1649-1716) [Archive of Yugozapadnoi Rossii, issued by the Temporary Commission for the Analysis of Ancient Acts of the highest authority established under the Kyiv Military, Podolsk and Volhynia General Governors. Part III. Acts about the Cossacks. (1649-1716)] K., Volume 2, pp. 274-275 [in Ukrainian].
24. Skochylas, I. (1996), Heneralna vizytatsiia Lvivskoi yeparkhii 1726–1733 rokiv: zmist ta struktura opysu [General visitation of the Lviv diocese 1726–1733: content and structure of the description]. *Ukraina v mynulomu: zb. stat. Lviv - Ukraine in the past: coll. of articles Lviv*, Vyp. 9, pp. 186-203 [in Ukrainian].
25. Hurbyk, A. (1998), *Evoliutsiia sotsialno-terytorialnykh spilnot v serednovichnii Ukraini (volost, dvoryshche, selo, siabrynna spilka)* [Evolution of socio-territorial communities in medieval Ukraine (parish, courtyard, village, friendship union)], Kyiv [in Ukrainian].
26. Verkhovtseva, I. (2022), *Samovriaduvannia silskykh obyvativ ukrainskykh hubernii druhoi polovyny 19 – pochatku 20 st.: uroky dlia sohodennia* [Self-government of rural inhabitants of Ukrainian provinces in the second half of the 19th - early 20th centuries: lessons for today]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia - Taurian Scientific Bulletin. Series: Public management and administration*, vol. 4, pp. 8-15 [in Ukrainian].
27. Kotulski, M. (2019), *Samorząd terytorialny w dwudziestoleciu międzywojennym. Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, Vol. 327, pp. 129-153 [in Polish].
28. Petrov, Y.Yu. (2008), *Silska obshchyna v proektakh liberalnoi intelihentsii Kharkova. 1861-1904* [The rural community in the projects of the liberal intelligentsia of Kharkiv. 1861-1904]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Istoriia- Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. History*, №816, Vyp. 40, pp. 381-392 [in Ukrainian].
29. Shulha, M.V. & Danylenko, B.V. (2020), *Stolypinska ahrarna reforma ta suchasna zemelna reforma na terenakh Ukrainy: porivnialno-pravove doslidzhennia* [Stolypin agrarian reform and modern land reform in Ukraine: a comparative legal study]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo - Scientific Bulletin of the Uzhorod National University. Series: Law*, Vyp. 62, pp. 71-86 [in Ukrainian].
30. Yevtushenko, L.E. (2009), *Orhany derzhavnoi vlady y miskoho samovriaduvannia: problemy vzaiemodii v umovakh miskoi reformy 1870 roku* [Bodies of state power and city self-government: problems of interaction in the conditions of the city reform of 1870]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly. Ser. : Politolohiia - Scientific works of the Black Sea State University named after Petro Mohyla. Ser. : Politicalogy*, T. 122, Vyp. 109, pp. 21-26 [in Ukrainian].
31. Korolova, V.V. (2023), *Miska reforma 1870 roku v otsyntsi Illi Shraha* [Urban reform of 1870 in the assessment of Ilya Shrag]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurysprudentsiia - Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, vol. 63, pp. 17-20 [in Ukrainian].
32. Pytlovana, V.P. *Orhanizatsiia mistsevoho upravlinnia na Halychyni u skladi Avstrii (1775-1848rr.)* [Organization of local administration in Galicia as part of Austria (1775-1848)]. Retrieved from http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/4378/1/Organizatsiia_mists._upravl._na_Halychyni_u_skladi_Avstrii.pdf [in Ukrainian].

33. Zavorodnia, V.M. (2014), Pravovi zasady hminnoho samovriaduvannia v Respublitsi Polshcha [Legal foundations of communal self-government in the Republic of Poland]. *Pravovyi visnyk Ukrainiskoi akademii bankivskoi spravy - Legal Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, vol. 2, pp. 93-98 [in Ukrainian].
34. Moriak-Protopopova, Kh. (2016), Stanovlennia u Halychyni orhaniv mistsevoi vlady i samovriaduvannia u 1772–1918 rokakh [Formation of local authorities and self-government in Galicia in 1772–1918]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii yurydychna - Bulletin of Lviv University. Legal series*, Vyp. 64, pp. 64-78 [in Ukrainian].
35. Bosiacki, A. (2008), O koncepcjach samorządu terytorialnego w południowej Polsce z perspektywy historycznej. Wybory samorządowe w kontekście mediów i polityki / pod red. M. Magoskiej. Kraków, pp. 73-82 [in Polish].
36. Boiko, L.M. (2018), Pravovyi status silskoi hromady za Zakonom avstriiskoho uriadu vid 5 bereznia 1862 roku [Legal status of the rural community according to the Austrian Government Act of March 5, 1862]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy: Zbirnyk naukovykh statei - Actual problems of improving the current legislation of Ukraine: Collection of scientific articles*, Vyp. 46, pp. 15-26 [in Ukrainian].
37. Zakharchyn, N. (2021), Normatyvno-pravovi peredumovy reformuvannia hminnoho ustroiu v Halychyni u 20–30-ky rr. KhKh stolittia [Normative and legal prerequisites for reforming the commune system in Galicia in the 20s and 30s of the 20th century]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii: Yurydychni nauky : zbirnyk naukovykh prats - Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Legal sciences: a collection of scientific works*, Lviv, vol. 1 (29), pp. 10-16 [in Ukrainian].
38. Yevdokymov, V.V. (2018), Aparat upravlinnia Halychynoiu v umovakh utverdzhennia konstytutsiinykh norm Avstro-Uhorshchyny [The administration apparatus of Galicia in the conditions of approval of the constitutional norms of Austria-Hungary]. *Pivdenoukraiynskyi pravnychyi chasopys - South Ukrainian legal journal*, vol. 4, Ch. 2, pp. 143-146 [in Ukrainian].
39. Zakharchyn, N. (2018), Funktsionuvannia orhaniv terytorialnoho samovriaduvannia u hminakh Lvivskoho povitu v 30-ky rr. XX stolittia [Functioning of territorial self-government bodies in communes of Lviv County in the 1930s of the 20th century]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia - Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, vol. 33, pp. 16-18 [in Ukrainian].
40. Musiienko, V.Ye. (2012), Kryterii sotsialnoi stratyfikatsii kolhospnoho selianstva Ukrainy u 30-i roky KhKh st. [Criteria of social stratification of the collective farm peasantry of Ukraine in the 1930s of the 20th century]. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo - Science. Religion. Society*, vol. 2, pp. 82-88 [in Ukrainian].

Подано до редакції 10.01.24 р.
Прийнято до друку 16.02.24 р.